

pregledni znanstveni članek
prejeto: 29. 11. 2000

UDK 712.23(497.4 Sečovelje)

PROSTORSKI UREDITVENI POSEGI V KRAJINSKEM PARKU SEČOVELJSKE SOLINE

Manca PLAZAR MLAKAR

Znanstveno raziskovalno središče Republike Slovenije, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

E-mail: manca.plazar@zrs-kp.si

Andrej MLAKAR

s.p., Studio Mediterana, SI-6310 Izola, Pittonijeva 9

E-mail: studio.mediterrana@amis.net

IZVLEČEK

Članek predlaga ureditvene in vzdrževalne prostorske posege v Krajinskem parku Sečoveljske soline, ki naj bi zagotavljali ohranitev in nadaljnji razvoj parka v vsej njegovi kompleksnosti. Prostorski posegi izhajajo iz uskladitve vidikov varovanja in razvoja, iz obravnave Krajinskega parka kot dela regije, iz presoje njegovega strateškega pomena ter iz analize kulturno - krajinskega tipa. Usmeritev je uskladitev treh ravni: pridobivanja soli, varovanja kulturne dediščine ter varovanja biološke pestrosti in drugih naravnih in strateških potencialov solin. Članek v okviru ureditvenih prostorskih posegov predlaga ureditev vstopnih točk v Krajinski park, ureditev omrežja poti, možne položaje naravovarstvenega središča, ornitoloških opazovalnic in drugo infrastrukturo. Opredeljuje obliko in strukturo novih prostorskih posegov. Članek zavzame jasno stališče do nadaljnjega razvoja solinarskega muzeja. Poleg prostorsko ureditvenih predlaga tudi nekatere vzdrževalne posege. Kljub nekaterim povsem specifičnim rešitvam je članek le osnova za dogovarjanje o bodočih prostorskih posegih, ki morajo biti del celostnega načrta upravljanja in dogovorjeni s širšim konsenzom.

Ključne besede: Krajinski park, Sečoveljske soline, krajinska ureditev

INTERVENTI STRUTTURALI E AMBIENTALI NEL PARCO NATURALE DELLE SALINE DI SICCIOLÉ

SINTESI

L'articolo propone diversi interventi di assestamento e manutenzione all'interno del Parco Naturale delle saline di Sicciole, finalizzati alla conservazione e ad un ulteriore sviluppo del Parco in tutta la sua complessità. Gli interventi ambientali vengono ritenuti necessari vista la conformazione delle prospettive di tutela e sviluppo, la considerazione del Parco Naturale come parte integrante della regione, la valutazione del suo significato strategico nonché l'effettuata analisi di tipo culturale e naturale. L'orientamento scelto deriva dalla conformazione di tre impieghi: la produzione del sale, la tutela dei beni culturali nonché la tutela della diversità biologica e delle altre potenzialità naturali e strategiche delle saline. Nell'articolo viene proposta la sistemazione dei punti d'entrata nel Parco, l'organizzazione della rete di sentieri, eventuali posizioni per il centro di tutela ambientale e gli osservatori ornitologici, nonché il resto dell'infrastruttura. Gli autori inoltre definiscono forma e struttura dei nuovi interventi ambientali e prendono chiare posizioni in merito al futuro sviluppo del Museo delle saline. Nell'articolo vengono inoltre proposti interventi di manutenzione.

Parole chiave: Parco Naturale, saline di Sicciole, assestamento naturale

UVOD

Vsaka generacija si želi ohraniti podobo prostora svoje dobe kot edino resnično identiteto, zamrznjeno v navidezno nespremenljivost, saj ta zagotavlja mirno, varno in predvidljivo življenje v poznanem okolju. Pri tem pogosto pozablja, da je narava, ki jo je človek v času preko različnih rab preoblikoval v kulturno krajino, podvržena nenehnim spremembam. Potreba po nespremenljivosti krajine ni naklonjena tem spremembam. Občuti jih kot napako v sistemu in jih želi povrniti v okvir preživelih vrednostnih meril. Toda zavedanje dinamike sprememb v svetu in nova senzibilnost v dojemanju dinamičnega sveta omogočata, da prav spremembe dojemamo kot edino stalnico v svojem življenjskem prostoru. Tako tudi krajino Sečoveljskih solin dojamemo kot prostor v procesu stalne dinamične preobrazbe.

Pri prostorskih ureditvah Krajinskega parka smo upoštevali pravila procesa stalne dinamične preobrazbe, ki poteka v krajini. Preobrazba krajine lahko poteka v obeh smereh: od razvoja naravne krajine v kulturno in urbano, in od preobrazbe urbane in kulturne nazaj v naravno. Trajnostno uravnotežen razvoj v prostoru vključuje zavedanje teh procesov, njihovo prepoznavanje ter takšno poseganje v krajino, ki omogoča skladno, neboleče in harmonično odvijanje dejanskih procesov ob hkratnem zagotavljanju dolgoročnega varovanja potencialov in strateških možnosti.

Trajnostno uravnotežen razvoj je celota, ki jo enakovredno sestavljajo gospodarski, družbeni in okoljski vidiki. Pri razvoju določenega prostora je potrebno skrbno pretehtati dejavnike vseh treh vidikov in določiti prioritete gospodarjenja in urejanja glede na kompleksne okoliščine, ki se s časom bolj ali manj hitro spreminjajo. Dileme uskladitve vidikov varovanja in razvoja, oziroma združitve v idejo "varovalnega razvoja", smo na primeru Krajinskega parka Sečoveljskih solin skušali razrešiti preko paradigme trajnostno uravnoteženega razvoja, preko regionalnega pogleda na soline, preko presoje njihovega strateškega pomena ter z analizo kulturno-krajinskega tipa in posameznih značilnosti solin. Smiselni in uresničljivi trajnostni prostorski posegi v Krajinski park Sečoveljske soline morajo temeljiti na premišljenem celovitem dogovoru o rabi prostora. Članek o trajnostno uravnoteženih prostorskih posegih v Krajinski park je lahko torej le predlog za nadaljnjo razpravo na poti doseganja skupnega dogovora med bodočimi uporabniki tega prostora.

Namen članka je predlog nekaterih prostorskih elementov Krajinskega parka Sečoveljskih solin (Sl. 1), ki naj bi omogočali in zagotavljali trajnostno uravnotežen razvoj. Sečoveljske soline je potrebno ohranjati in nadalje razvijati v vsej njihovi kompleksnosti z upoštevanjem obstoječih prostorskih razvojnih procesov in treh glavnih razvojnih vidikov. Prvi je ohranjanje stra-

teške vloge solin. V Leri ali vsaj v njenem delu naj bi še naprej pridobivali sol, v celotnih solinah pa naj nikoli ne bi izvedli take preureditve, ki bi omejila njihov strateški pomen. Drugič, del solin je potrebno ohraniti v smislu strateškega varovanja kulturne identitete, pestrosti, etnološke dediščine in tehnološkega znanja, zato naj bi se del solin ohranil kot delujoči tehnološki muzej. In tretjič, ker je park ena od ramsarskih lokalitet in območje velike biološke pestrosti, naj bi bile temeljne programske usmeritve varovanje biološke pestrosti ter drugih naravnih potencialov solin ter razvoj, ki jih ne bi ogrožal.

Tri rabe se ne izključujejo. Potrebno je poiskati pravo razmerje med njimi, pogoje njihovega delovanja in izdelati predlog prostorskih posegov, ki bo skladen z vsemi tremi. Preučiti je potrebno, kateri vzdrževalni in kateri novi prostorski posegi v Krajinski park bodo potrebni za doseganje zastavljenih izhodišč. Pri tem se naslanjamo na strukturno analizo krajine, ki nam podaja lastnosti posameznih prostorskih členov ter sistem njihovega medsebojnega delovanja.

METODA

Metoda dela je deskriptivna, analitična in deduktivna. Rezultati so definirani na podlagi izhodišč za prostorske posege v Krajinski park, ki jih predstavljajo načela trajnostno uravnoteženega razvoja krajine, ter na podlagi analize umestitve Krajinskega parka v regionalni sistem, presoje njegovega strateškega pomena, opredelitve kulturne krajine in analize kulturno – krajinskega tipa Sečoveljskih solin. Analiza kulturno krajinskega tipa vključuje pregled naravnih in antropogenih dejavnikov, ki oblikujejo krajinski vzorec, prostorsko in časovno dinamiko preoblikovanja in analizo današnje rabe. V nadaljevanju so definirani še drugi omejevalni in določilni dejavniki posegov v prostor.

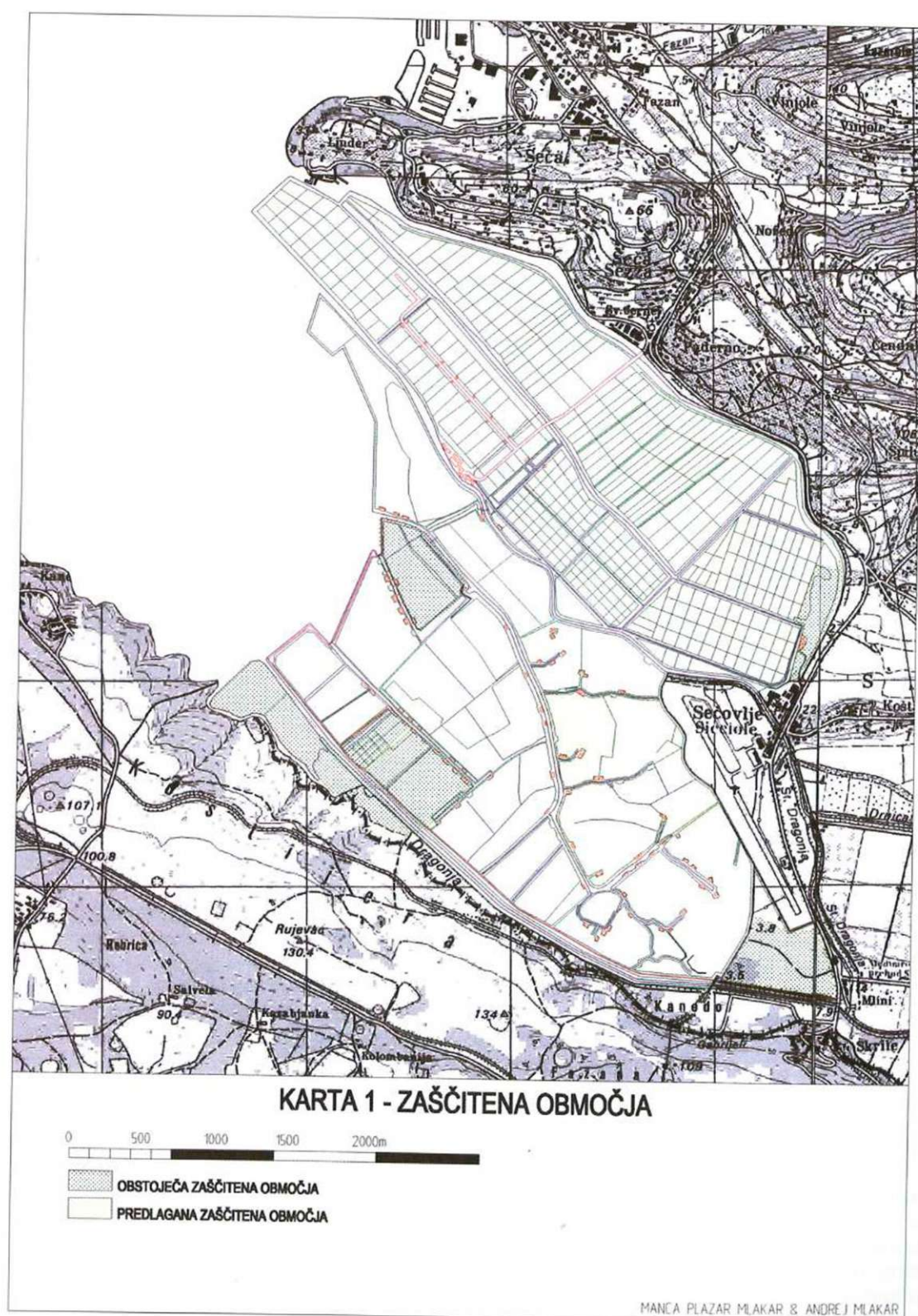
IZHODIŠČA IN ANALIZA

Trajnostni razvoj krajine

Trajnostni razvoj krajine temelji na varovanju naravnih potencialov ter zaščiti in razvoju naravne in kulturne dediščine. Poleg že naštetega je pomembno v krajino vnašati le nujno potrebne prostorske strukture, ki dolgoročno ne uničijo naravnih in prostorskih potencialov (ki so začasne in razstavljive, ali propadejo okolju prijazno).

Regionalni pogled

Na Sečoveljske soline je smiselno pogledati z vidika regije in celotne slovenske obale. Urbani razvoj se na območju Slovenske Istre še vedno zgošča v ozkem obalnem pasu. V prvem zaledju se razrašča urbana raz-

Sl. 1: Krajinski park Sečoveljske soline: Stare soline, Fontanigge, Lera ter obstoječa in predlagana varovana območja.

Fig. 1: Sečovlje Salt-pans Landscape Park: Old pans, Fontanigge, Lera, and the existing as well as proposed protected areas.

pršenost, notranje zaledje pa počasi zamira. Urbani razvoj ob obali je koridorski. Prometni vzorci so neusklajeni s poselitvijo in delež cestnega prometa je mnogo previsok. Naravni viri in potenciali ter krogotoki, ritmi in cikli v naravi se ne varujejo v potrebnem obsegu.

Negativni proces bi bilo mogoče prekiniti s spremembo prostorske strategije razvoja obale. O tem govorijo številni avtorji, omenimo naj le Petra Gabrijelčiča (Gabrijelčič *et al.*, 1993), ki predlaga uravnoteženje obstoječega sistema poselitve s krepitvijo obstoječih in vzpostavitev novih središč v zaledju, reurbanizacijo obstoječih naselij in območij razpršene gradnje in omejitev razvoja ob obali, ter Janeza Koželja (Koželj *et al.*, 1996), ki predlaga obrnjen tok urbanizacije od obale v notranjost Istre in zrahljanje pasov pozidave, ki zapirajo prehode odprte krajine do morja. V prvi fazi naj bi poiskali presledke in praznine in jih oblikovali kot vmesno krajino. Položaj Sečoveljskih solin v tem kontekstu je jasen. Območje je potrebno zavarovati in urediti kot območje vmesne krajine, ki se bo sčasoma navezalo na svoje naravno zaledje, porečje Dragonje, in rahljalo strnjeno tkivo obalne urbanizacije.

V regionalnem pogledu je potrebno poudariti tudi strateško vlogo Sečoveljskih solin. V delu Sečoveljskih solin, v Leri, se še vedno pridobiva sol visoke kakovosti, ki poleg natrijevega klorida vsebuje še druge sestavine morske vode, veliko je na primer magnezijevih soli. Zaradi posebne oblike zrn in sestave ima sol, pridobljena v Leri, zelo prijeten okus (Puhar, 1991). Vedno pomembnejši so tudi stranski produkti solin. Matična lužina in solinsko blato imata zdravilne in kozmetične lastnosti in sta cenjena zaradi visoke kakovosti in vsebnosti broma, joda in različnih soli. Lužino in blato uspešno uporabljajo v Termah Portorož za zdravljenje številnih obolenj (Ferluga, 1991).

Opredelitev krajine

Pojem krajine se vzpostavi šele z razmerjem človeka do naravnega okolja. Glede na stopnjo antropogenih sprememb, ki jih vnaša človek v naravno okolje in obliko izrabe prostora, lahko razvrstimo krajino v tri različne oblike: naravno, kulturno in urbano krajino (Gabrijelčič, 1985). Glede na karakterizacijo kulturne krajine lahko Sečoveljske soline razdelimo na dva osnovna sklopa. Soline se delijo na tri dele: na Lero, kot delujoči del solin in na Stare soline in Fontanigge kot zapuščeni del solin (Sl. 1). Lero lahko po vseh kriterijih opredelimo kot kulturno krajino, saj se tu še vedno odvijajo antropogeni tehnološki posegi, ki so vzrok preoblikovanja naravne krajine v kulturno. Fontanigge in Stare soline sta nastala s preobrazbo naravne v kulturno krajino. Danes gospodarske in tehnološke izrabe ni več in na antropološko preoblikovani krajini se znova vzpostavlja stanje, kakršno bi lahko bilo brez prisotnosti

človeka. Gre za kulturno krajino v procesu preobrazbe v naravno krajino, torej za krajino, ki se ponovno renaturira. Ta proces verjetno ne bo dokončen, saj bo specifičen vodni režim potrebno vzdrževati zaradi strateškega pomena solinarstva ter nekaterih drugih načrtovanih rab tega prostora.

Analiza kulturno-krajinskega tipa

Z analizo kulturno-krajinske tipologije lahko presodimo, kateri posegi v krajino so možni in kako naj bodo strukturirani, da bodo skladno z načeli trajnostno uravnoteženega razvoja ohranjali prostorsko kompleksnost solin.

Po določitvi kulturno-krajinskega tipa preučimo osnovni krajinski vzorec z naravnimi in ustvarjenimi danostmi in prostorskimi strukturami. Dotaknemo se tehnologije, ki je botrovala nastanku kulturno-krajinskega tipa ter časovno-prostorsko dinamiko vzorca. Ob tem upoštevamo še omejevalne dejavnike, od varovanja posebej zaščitenih območij gnezdišč, specifičnih biotopov in ohranjenega kulturno-krajinskega vzorca do mednarodnih določil in zakonodaje.

Območje Sečoveljskih solin je poseben kulturno-krajinski tip, območje solin. Sekvenca kulturno-krajinskega tipa predstavlja dolinsko dno, nastalo iz aluvialnih naplavin, ki je antropogeno preoblikovano. Tehnološki vzorec je izredno pretanjen in dovršen. Vanj so vstavljene raztresene solinarske hišice, gručasto ali v vrstah. Postavitve solinarskih hišic, večinoma v vrstah ob plovniških kanalih, se podreja tehnološki solinarski mreži (Sodnik, 1993).

Krajinski vzorec kot pri vseh kulturno-krajinskih tipih tvori naravna krajina s svojimi značilnostmi, ki je antropogeno preoblikovana. Kratko opisujemo sklop določenih naravnih značilnosti, ki ustvarja primerne pogoje za preoblikovanje, ter se dotaknemo antropogene preoblikovanosti naravne krajine.

Podnebje v solinah je sredozemsko z vplivi celinskega (Ogrin, 1995). Na oblikovanost kulturno krajinskega tipa so najbolj vplivali vetrovi, med katerimi so najznačilnejši burja, jugo in maestral (Šiškovič, 1992). Sečoveljske soline ležijo na šavrinškem flišnem obrežju, ki je najbolj razčlenjeni del Tržaškega zaliva (Melik, 1963). Nastale so na obali z aluvialnimi in holocenskimi sedimenti, ki se je oblikovala s postopnim nanašanjem reke Dragonje v Piranskem zalivu. Dinamika nasipanja je skoraj 3 mm na leto (Ogorelec, 1985). Z naplavinami se je sčasoma oblikovala večja ravnica z značilnimi lagunami, ki je izrazito antropogeno preoblikovana v soline (Orožen-Adamič, 1990). Sečoveljske soline sodijo v prvo pedogeografsko enoto, ki zajema prsti in rastje na dnu rečnih dolin, in v prvo subregijo, v katero sodi halofitna vegetacija na močvirskih tleh na delujočih in že opuščeni solinah (Lovrenčak, 1990). Območje sodi v posebno obliko zeliščnega rastja: halofitno vegetacijo

ob morski obali in v solinah z združbami navadni lodbodovec, navadni osočnik, ozkolistna mrežica, navadni osočnik, morski koprca in obmorski oman (Kaligarič, 1985; Lovrenčak, 1990).

Sečoveljske soline v Piranskem zalivu so del Tržaškega zaliva, ki je plitev in ima zelo majhno vodno maso, kar vpliva na veliko nihanje temperature morske vode. Slanost morske vode v zalivu se giblje okoli 35 promilov. Višina vode med plimo in oseko niha povprečno 80 cm. Kljub temu, da plimovanje ni izrazito, je poleg vremena v tesni povezavi s pridobivanjem soli (Pahor & Poberaj, 1963). Sečoveljske soline so zaščitene pred valovi burje ter z rtom Savudrija tudi pred valovi juga (Melik, 1963).

Osnovna struktura naravne krajine, obrežna aluvialna ravnica z lagunami, je bila antropogeno preoblikovana v kulturno krajino. Na holocenski aluvialni ravnici in lagunah, ki jih Dragonja s svojimi nanosi stalno premika globlje v morje, so nastale soline. To je izredno intenzivna antropogena preoblikovanost, saj človek v solinah nadzira vodni režim in rastlinske in živalske združbe, podoba krajine pa popolnoma preoblikuje. Sečoveljske soline so bile od nekdaj izredno dinamičen sistem prav zaradi deroče Dragonje, ki je z nanosi skoraj vidno zasipavala zaliv, za tri metre v tisoč letih, tako da so se soline na eni strani stalno širile v morje, na drugi pa opuščale.

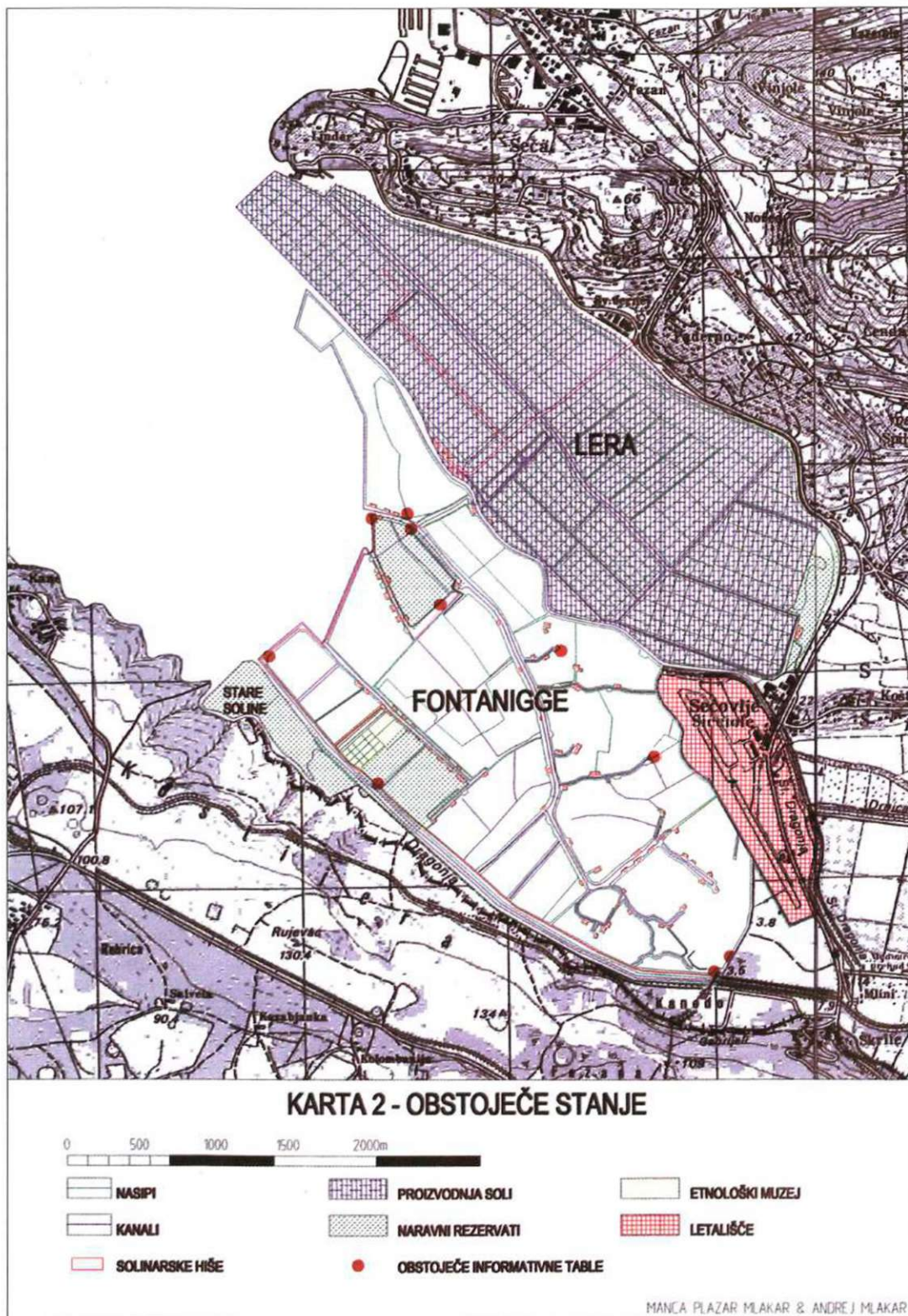
Soline se delijo na tri dele, ki se med seboj zelo razlikujejo: na Lero, Fontanigge in Stare soline. Lera predstavlja delujoči del solin. Pretežni del Lere sestavljajo lagune za evaporacijo in kristalizacijo, le manjši del pokrivajo solni bazeni. Fontanigge sestavljajo lagune, nasipi in blatne plitvine. Proizvodnja soli v Fontaniggah je bila opuščena v šestdesetih letih, le nekatere notranje lagune se še vedno uporabljajo za evaporacijo morske vode, ki se potem prečrpava v Lero. Stare soline so brakično močvirje ob Savudrijskem polotoku in ustju reke Dragonje, kjer je bila proizvodnja soli najprej opuščena (Beltram, 1996).

Strukturo antropogeno preoblikovane krajine sestavlja prefinjen, izpopolnjen in natančno delujoč sistem, ki ga tvorijo različni antropogeni elementi, namenjeni preobrazbi morske vode v sol. Antropogene elemente lahko delimo na ploskovne, linearne in točkovne. Ploskovni elementi so solni fondi in bazeni, linearni kanali in nasipi, točkovni elementi pa solinarske hiše, mostovi in črpalke.

Solni fond je temeljna pridelovalna celica solin. Vsak solni fond je narejen tako, kot zahteva površina tal, kjer leži. Med sabo se razlikujejo, vendar vsakega sestavljajo notranji nasipi, bazeni, kanali in črpalke. V solinah najdemo več vrst kanalov, po nalogah in namenu pa jih delimo v štiri glavne skupine (Sl. 2). V prvi skupini so mejni ali obkrožajoči kanali, ki tečejo ob robu solin oziroma ob njihovi meji, včasih pa delujejo tudi kot glavni plovni kanali. V drugi skupini so naravno

ali umetno speljani plovni kanali. Tretjo skupino sestavljajo glavni dovodni kanali, ki so najpomembnejši, saj solinam dovajajo morsko vodo. V zadnji skupini kanalov so odvodni, dovodni in razdelilni kanali v samih solnih fondih. Zidovi in nasipi v solinah se gradijo zaradi zavarovanja celotnih solin in posameznih solnih fondov pred poplavlami s kopnega in pred visoko plimo. Delimo jih v dve osnovni skupini, v glavne in delitvene nasipe (Sl. 2). Po nasipih, od fonda do fonda in od hiše do hiše, vodijo poti, ki so služile vsakodnevnim opravljanjem solinarjev. Solinarske hiše so postavljene v bolj ali manj pravilnih vrstah ob plovnih kanalih ali ob stari strugi reke Dragonje in to tako, da so bile solinarjem čim bolj dostopne (Sl. 2). Vhod v hišo je običajno obrnjen proti solnemu fondu. Razvoj in začetek gradnje solinarskih hiš ni znan, vsekakor pa so jih zidali zato, da so solinarjem, lastnikom ali najemnikom, nudile zavetje in sezonsko prebivališče, ter za skladiščenje soli. Zidane so iz sivega lokalnega laporja, iz pravilnih apnenčastih blokov ali kombinirano. V solinah so dvojne in enojne hiše. V dvojčkih sta živeli dve družini, zraven sta pripadala dva fonda ali vsaj eden velik. Za prehod preko glavnih in stranskih kanalov in rek so solinarji zgradili premične in nepremične mostove. Vsi mostovi razen dveh so premični. Zgrajeni so tako, da slonijo v sredini na močnem, globoko v dno kanala utemeljenem lesenem nosilcu in se z obema koncema naslanjajo na zid ob nasipu ali na sam nasip. V srednji nosilec so pritrjeni z vrtljivo osjo, ki omogoča, da se most zavrti za nekaj več kot 90 stopinj. Črpalke so edini elementi v krajini, ki niso statični, saj so lahko prenosne. V Sečoveljskih solinah poznamo tri vrste črpalke, prva je ročna, druga je pompa granda ali rondon - pomična črpalka, in tretja je caret ali prenosna črpalka. Zapornice so kot vsi drugi elementi nujno potrebne za delovanje solin in oblikovanje kulturne krajine, vendar same kot take ne oblikujejo krajine, saj so kot elementi majhne in skrite v kanalih in ne posegajo v podobo krajine. Delimo jih v tri skupine, glavne so nameščene med kanali in solnimi fondi, stranske v fondih in pomožne ali odvodne med cavedini in kanali za odvajanje slanice in deževnice (Pahor & Poberaj, 1963).

Izjemno zanimiva je tudi prostorska in časovna dinamika oblikovanja solin. Ravnica s holocenskimi naplavinami in značilnimi lagunami je bila verjetno že v 10. stoletju idealna osnova za antropogeno preoblikovanje naravne krajine v soline. Prvi ohranjeni pisni viri o piranskih solinah so iz 13. stoletja (Žagar, 1991). To so bile soline v Strunjanu, Luciji in Sečoveljske soline. Sečoveljske soline so se razprostirale po vsem delu zemljišča med Sečovljami in današnjimi solinami (Pahor & Poberaj, 1963). Rečni nanosi in deroča reka pa so povzročali premikanje solin na nove močvirne nanose proti morju. O razvoju solin lahko sklepamo le po nekaterih podatkih in starih zemljevidih. Karta iz leta 1842 priča o obsegu solin, enakemu današnjemu, in

Sl. 2: Analiza obstoječega stanja Sečovljskih solin: omrežje kanalov, omrežje nasipov, morfologija solinarskih hiš, prehodnost poti.

Fig. 2: Analysis of the Sečovlje salt-pans' current state: channel network, embankment network, morphology of salt-pan houses, passableness of paths.

440 solinarskih hišah (Žagar, 1991). Centralno skladišče soli je bilo v 19. stoletju na levem bregu Dragonje, kar potrjuje domnevo, da so bili solni fondi na levi strani starejši (Žagar, 1991). Še iz časov Benetk pa je bilo skladišče v Seči pri današnji gostilni Ribič (Pahor & Poberaj, 1963). O nastajanju in širjenju solin pričajo tudi podatki o starosti hiš. Starejše hiše so v vzhodnem delu pri Sečovljah, saj so te soline nastale pred zahodnimi. Hiše ob Veliki reki in kanalu Fiume Pichetto, predvsem vzhodno od kratkega kanala so starejše od hiš na zahodni strani mostu Ponte fermo in ob kanalu Giassi, kjer so fondi mlajši (Pahor & Poberaj, 1963). Po teh podatkih lahko sklepamo, da so se soline širile ob bregovih polotoka Seče in Savudrije. Ob Seči so se širile soline Lera, ki jih je na drugi strani omejevala struga Dragonje, na levem bregu Dragonje in ob kanalu Sv. Odorika pa so se razvijale Fontanigge. Lera so se širile hkrati po celi širini med Dragonjo in kanalom Sv. Jernej proti morju, medtem ko so se Fontanigge širile ob obeh krakih na vzhodu in zahodu in se kasneje združile v sredini s kanalom Giassi.

V začetku tega stoletja so v Leri in Strunjanu prešli na modernejši način pridelovanja soli, ki poteka še danes. V Luciji in Fontaniggah so po starem paškem načinu, ki so ga uvedli leta 1377, pridelovali sol do leta 1967. Takrat so pridobivanje soli v teh dveh delih tudi v celoti opustili. Lucijske soline so preuredili v marino.

Današnja raba Krajinskega parka Sečoveljske soline ostaja relativno pestra (Sl. 2). V Leri še vedno poteka solinarska dejavnost. Posamezni deli Krajinskega parka so zaščiteni kot naravni rezervati: Ob Rudniku, Stojbe, Curto-Pichetto in Stare soline. Fontanigge so delno zaščitene kot etnološki in tehnološki spomenik ter preurejene v solinarski etnološki muzej, del pa se kot Krajinski park postopoma renaturira. Potrebno je omeniti še Letališče Sečovlje, ki leži tik ob meji Krajinskega parka.

Poleg omenjenih izhodišč na oblikovanje prostorskih posegov v Krajinski park Sečoveljske soline vplivajo še nekateri dejavniki, ki omejujejo ali določajo rabo prostora.

Sečoveljske soline so največje obalno mokrišče v Sloveniji, z izjemnimi naravnimi ekološkimi in biološkimi danostmi. Območje se ponaša z izjemno bogato ornitofavno, zaradi katere je bil Krajinski park Sečoveljske soline razglašen za edino ramsarsko lokaliteto v Sloveniji. Odprte so številne možnosti trajnostno uravnoteženega gospodarjenja s Krajinskim parkom Sečoveljske soline, zlasti solinarstvo, alternativni turizem, marinkultura, ter ohranjanje in razvoj okoljskih potencialov; pestrosti habitatov in vrst; varovanje območij naravne dediščine in velike biološke pestrosti, zlasti posebej zaščitene območij gnezdišč in specifičnih biotopov. Letališče Sečovlje leži tik ob Krajinskem parku, zaradi česar so njegove dejavnosti nekoliko omejene, ne pa tudi onemogočene (Lipej *et al.*, 1997). Poleg že posebej zaščitene območij naravnih rezervatov predlaga-

mo še ureditev novih naravnih rezervatov na območju Krajinskega parka (Sl. 1).

Pri predlaganih prostorskih posegih smo upoštevali še varovanje ohranjenega kulturno-krajinskega vzorca, etnološke dediščine in strateškega znanja, upoštevanje mednarodnih določil in zakonodaje, upoštevanje slovenske zakonodaje o varstvu okolja in upoštevanje izhodišč MZVNKD Piran.

REZULTATI

Izhodišča prostorskih posegov v Krajinski park

Predlagamo prostorsko ureditev, skladno z osnovnimi izhodišči ter z drugimi omejitvenimi in določitenimi dejavniki. Ureditev omogoča ohranitev naravnih potencialov Sečoveljskih solin, etnološke dediščine in tehnološkega znanja ter strateške vloge solin. Omogoča nadaljevanje harmoničnega procesa preobrazbe kulturne krajine v naravno, ki poteka v Starih solinah in Fontaniggah. Ureditev ne preprečuje številnih možnosti trajnostnega gospodarjenja s solinami. Predlagani posegi so skladni z mednarodno in slovensko zakonodajo, izhodišči MZVNKD Piran in nekaterimi novimi predlogi zaščite naravne pestrosti.

V Leri naj bi se ohranili sedanji vzorci pridobivanja soli. Sečoveljske zapuščene soline, Stare soline in Fontanigge, naj se ne bi pretvorile v ogromen muzej na prostem, temveč naj bi se ohranile kot krajina, ki se renaturira. Elementi strukture kulturne krajine se počasi vračajo v stanje objektov nežive narave in oblikujejo biotope (zapuščeni pomoli, solinarske hiše, nasipi, mostovi, bazeni,...), v katerih nastajajo nove biocenozе in ekosistemi. Tega procesa ne smemo pretrgati z morebitno obnovo solinarskih hiš v muzejske prostore ali ponovnim zagonom celotnih solin kot tehnološkega tematskega parka. Ustvarili bi umetno, nestabilno strukturo, muzej v vlogi Disneylanda - zabavišnega parka, ki bi omejevala druge smiselne rabe prostora. Vsi posegi v kulturno krajino, ki se preobraža v naravno, se morajo vključiti v naravni samodejni proces. Izjema je le današnji etnološki, solinarski muzej, ki v minimalnem prostorskem obsegu prikazuje nekdanjo tipiko kulturne krajine. Priporočamo njegovo ohranitev brez pretiranih širitve, saj omogoča ohranjanje pričevanja etnološke dediščine in tehnološkega znanja. Poleg tega omogoča stalno primerjavo med nekdanjo kulturno krajino in stopnjo prehoda v naravno krajino okoliškega prostora. Površinski delež glede na celotne soline je premajhen, da bi lahko bistveno vplival na poglobitve prostorske procese.

Če dopustimo nadaljevanje naravnih prostorskih procesov, vzdrževanje delujočega dela solin in glavnih strukturnih členov solin, ter v prostor ne postavimo nepotrebnih novih prostorskih struktur, lahko trdimo, da smo v zadostni meri poskrbeli tudi za ohranjanje strateškega pomena solin.

Kljub omejitvam tudi v Krajinskem parku lahko predvidimo različne, med sabo usklajene rabe prostora, in vanj pripeljemo obiskovalce. V gosto poseljenem, urbaniziranem obalnem pasu bo gospodarski pritisk na Krajinski park tako močan, da se mu ne bo mogoče popolnoma upreti, zato je bolj smiselno že v osnovi predvideti določene dejavnosti, ki ne bodo ogrožale njegovih potencialov. Prisotnost obiskovalcev osmisli naravno ureditev v urbaniziranem območju in hkrati zagotavlja primeren nadzor. Določiti moramo pogoje delovanja dejavnosti in prisotnosti obiskovalcev v ranljivem okolju in predvideti primerno infrastrukturo, ki bo pomagala zagotavljati izvajanje vnaprej določenih pogojev. Predlagane prostorske ureditve Krajinskega parka se osredotočajo zlasti na določitev pogojev prisotnosti obiskovalcev v Krajinskem parku in oblikovanje primerne infrastrukture, ki bo omogočala njihovo izvajanje. Seveda ne izključujejo tudi drugih rab prostora, ki so predvidene ali vsaj dopustne.

Predvidevamo, da se bodo v Krajinskem parku Sečoveljske soline razvijale številne dejavnosti, ki jih bo možno usklajevati v smislu trajnostno uravnoteženega razvoja. Predvidevamo lahko nadaljnji razvoj solinarstva v Leri, z vsemi spremljajočimi dejavnostmi. Ob upoštevanju potrebnih varstvenih režimov za zavarovanje etnološke in naravne dediščine, zlasti pestrosti habitatov in vrst, bodo posebne oblike turizma ena osrednjih dejavnosti. V določenih predelih Krajinskega parka lahko predvidimo razvoj ekstenzivne marinkulture. Poleg Krajinskega parka leži tudi letališče, ki lahko deluje kljub nekaterim omejitvam.

Proces prehoda v naravno krajino bo potrebno omejiti tam, kjer bi poglobitvi procesi vodne erozije lahko ogrozili obstoječi krajinski sistem. Predvideti bo potrebno določene vzdrževalne posege, predvsem na kanalih in nasipih.

Osnovo novih prostorskih ureditvenih posegov predstavljajo pogoji prisotnosti obiskovalcev Krajinskega parka, saj bo temeljna usmeritev Krajinskega parka poleg solinarske turistične (naravovarstveni, okoljski, izobraževalni turizem). Pri obiskovalcih lahko vplivamo na vzorec vedenja in razporedenost njihove fizične prisotnosti v prostoru. Glede na to, da bo park odprt najrazličnejšim opazovalcem, je nemogoče predvideti vse vzorce vedenja in se popolnoma izogniti pojavom vandalizma. Tako lahko s primerno urejenostjo, napisnimi tablam in kažipoti vzbujamo potrebo po upoštevanju pravil, hkrati pa ne moremo preprečiti posameznih negativnih pojavov. Zaradi tega bo potrebno vplivati na razporedenost fizične prisotnosti obiskovalcev v rezervatu. Dostopni jim bodo omrežje poti, opazovalnice in naravovarstveno središče, kjer bo na voljo spremljajoča infrastruktura. Poleg te bo potrebno določiti tudi prostorske posege, ki bodo omejevali poti pešcem, kolesarjem in avtomobilistom; pasove trstičja, kamnite skulpture, premične mostove in podobno.

Prostorski posegi

V Krajinskem parku Sečoveljske soline (Sl. 1) smo predvideli ureditvene in vzdrževalne prostorske posege.

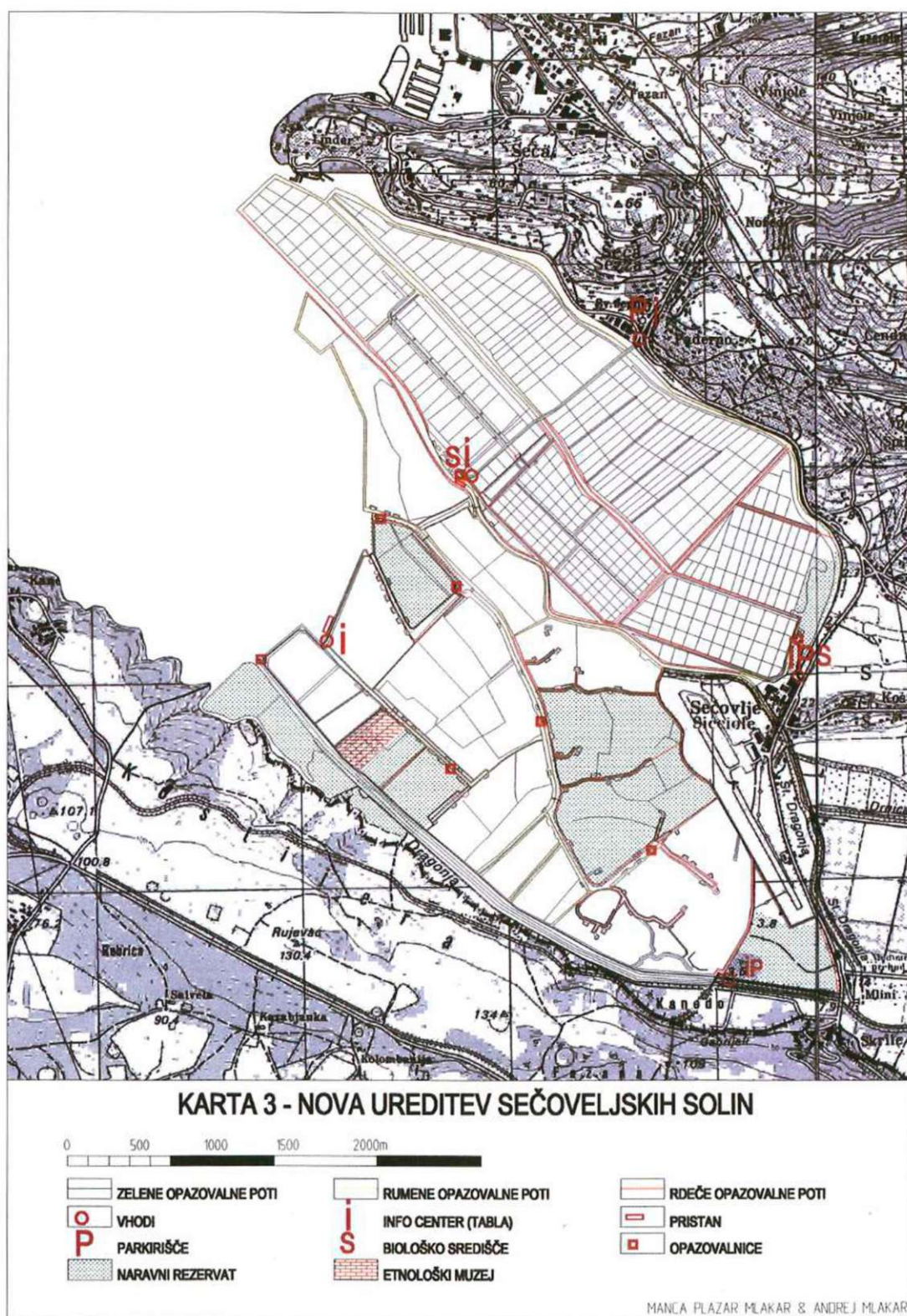
Ureditveni posegi

Promet in dostopnost. Uporaba motornega prometa bo v Krajinskem parku Sečoveljske soline omejena na najmanjšo možno mero. Avtomobilski dostop do solinarskega muzeja naj bi bil dovoljen le intervencijskim in servisnim vozilom. Za obiskovalce Krajinskega parka naj bi se omejil tudi dostop z motornimi vozili v Lero. V parku predvidevamo ureditev peš in kolesarskih poti. Poglobitvi dostop v Krajinski park naj bi bile pomorske povezave. Privlačnost pomorskega dostopa, povezanega z možnostjo kolesarjenja, bi še povečali z ureditvijo mreže izposojevalnice koles na različnih vstopnih točkah.

Ureditve vstopnih točk. Urejene vstopne točke v Krajinski park so morske in kopne. Morska povezava med obalnimi mesti in solinami naj bi postala glavna in prednostna. Takšna usmeritev se sklada z načelom razvoja bolj trajnostnega prometa na Obali, ki je trenutno pretirano enostransko razvit v smer individualnega cestnega prometa. Poleg tega ima merska v primerjavi s kopenskimi povezavami številne prednosti: je manj hrupna, čistejša in splošno manj moteča, ne zahteva dodatnega prostora za parkirišča na kopnem ter mogoča bližji dostop najbolj obiskanih turističnih točk v Krajinskem parku, kar skrajša dolžino poti večine obiskovalcev in zaradi tega manjšo obremenitev parka. Morski promet je turistično privlačnejši in je lahko aktivni del vodenega obiska samega Krajinskega parka, hkrati pa omogoča večji nadzor nad velikostjo in vodenjem turističnih skupin v Krajinskem parku.

V Krajinskem parku Sečoveljske soline predlagamo ureditev dveh potniških pristanov - pomolov: prvega ob kanalu Giassi in drugega v stari strugi Dragonje ob obstoječem kompleksu Droge (Sl. 3). V obeh potniških pristanih predlagamo ureditev informacijskih točk in izposojevalnic koles. Informacijske točke so lahko urejene kar kot table, ki prikazujejo omrežje poti, položaj muzeja, informacijskega središča in opazovalnic ter njihove medsebojne razdalje, čas peš poti, pa tudi opis varstvenih režimov in razna opozorila, opis znamenitosti, predloge izletov različnih težavnostnih stopenj in podobno.

Lokacija potniškega pristanišča ob kanalu Giassi je najbližja solinarskemu muzeju, ki je trenutno najprivlačnejša in najbolj obiskana turistična točka solin. S tem vplivamo na skrajšanje dolžine poti večjega dela obiskovalcev skozi soline. Pristan je urejen ob kamnitem nasipu, ki loči morje od solin. S tem omogočimo zaustavitev motornega pomorskega prometa že pred solinami. Potrebni prostorski posegi za ureditev pot-

Sl. 3: Predlagani prostorski posegi: vstopne točke, ureditev omrežja poti, položaj naravovarstvenega središča, ornitološke opazovalnice.

Fig. 3: Proposed spatial interventions: entrance points, arrangement of paths, position of the nature conservation centre, ornithological observatories.

niškega pristana so minimalni, saj je nasip že obnovljen, potrebno je urediti le privez in ustrežnejši dostop za potnike.

Drugi potniški pristan je urejen v stari strugi reke Dragonje ob obstoječem prostorskem kompleksu obrata Droge in v bližini še delujočega dela solin v Leri. Tu je že urejen lesen pristan, ki bi ga bilo potrebno zgolj preurediti za pristajanje večjih plovil. V prid izbrani lokaciji drugega potniškega pristana priča tudi dejstvo, da v okviru kompleksa Droge predvidevamo postavitev naravovarstvenega središča, ki bo s tem navezano na obstoječo prostorsko infrastrukturo in ne bo pomenilo dodatne obremenitve okolja. Pot med pomorsko dostopno točko - potniškim pristanom in naravovarstvenim središčem, ki naj bi postalo ena najbolj obiskovanih turističnih točk solin, bo tako kar najkrajša. Sama plovba po strugi Dragonje do Droge ne posega niti v delovanje solin v Leri niti v zavarovane predele Krajinskega parka.

V Krajinski park Sečoveljske soline vodijo tri kopenske vstopne točke, ob katerih bodo urejena parkirna mesta za avtomobile in avtobuse (Sl. 3). Glavni vhod v Krajinski park naj bi bil urejen pri Stojbah. Tu je poleg manjšega parkirnega prostora za osebne avtomobile in največ dva avtobusa predvidena tudi ureditev informacijske točke ter izposojevalnice koles. V okviru informacijske točke naj bi stala tudi manjša stavba, kjer se nahaja čuvaj oziroma upravitelj solin, po potrebi pa tudi vodiči in informatorji.

Drugi vhod naj bi bil urejen pri Sv. Jerneju. Tudi tu so predvideni parkirišče, informacijska točka in izposojevalnica koles. Ta vhod naj bi nadzorovali v sodelovanju z Drogo in glede na njihove proizvodne procese.

Tretji vhod je predviden pri zapuščenem Rudniku. Poleg parkirišča naj bi bila tu postavljena še informacijska tabla.

Ves motorni promet, razen intervencijskega in servisnega, bo ustavljen na vseh vstopih v soline, kjer bodo urejena parkirnišča. Ogled solin bo možen le peš ali po nekaterih delih s kolesom.

Ureditev omrežja poti. Omrežje poti v Krajinskem parku je speljano z upoštevanjem logike kulturno-krajinskega tipa ter omejitev varovanja strateških potencialov in drugih rab, naravne pestrosti in etnološke dediščine. Speljano je na osnovi omrežja obstoječih poti, ki potekajo po nasipih (Sl. 2). Omrežje je zasnovano tako, da aktivno omogoča dostopnost obiskovalcev tja, kamor jih želimo pripeljati, in onemogoča dostop tja, kjer njihova prisotnost zaradi različnih razlogov ni zelena.

Na območju Lere predvidevamo nadaljevanje sedanje dejavnosti solinarstva. Pretirana prisotnost obiskovalcev bi lahko motila proizvodne procese. Delavcem, intervencijskim in servisnim vozilom je dovoljen dostop z motornimi vozili, obiskovalcem Krajinskega parka pa zgolj peš in kolesarski promet po osnovnih obstoječih

povezavah. Na območju Fontanigg je dovoljen vstop le pešcem in kolesarjem, in še njim po javnosti namenjenih poteh.

Omrežje poti smo oblikovali na treh ravneh, s čemer skušamo aktivno vplivati na dostopnost posameznih delov Krajinskega parka. Poti smo tako razdelili na zeleni, rumeni in rdeči sistem glede zažene dostopnosti, prehodnosti in obiskovanosti - frekventnosti obiskovalcev (Sl. 3).

Obiskovalce bodo skozi zapleteno omrežje zelenih in rumenih poti vodili kazipoti, table in opozorila. Rdeče poti, ki vodijo skozi najbolj občutljiva območja, bodo dostopne le izjemoma, z vodičem, posebnim dovoljenjem upravitelja oziroma za znanstveno raziskovalno delo.

Zelene poti so namenjene najširši javnosti (Sl. 3). Pričakujemo, da bodo pritegnile najširši krog obiskovalcev. Speljane so tako, da so čim krajše in kar najmanj obremenjujejo okolje. Med sabo povezujejo vse najznačilnejše elemente Krajinskega parka in točke, za katere pričakujemo, da bodo pritegnile največ obiskovalcev: solinarski muzej, načrtovano naravovarstveno središče ob kompleksu Droge in ornitološko opazovalnico. Zelene poti so najlažje dostopne, lahko prehodne in prevozne s kolesi. Oba sistema zelenih poti sta dostopna s potniških pristanov in s kopnih vhodov Stojbe in Sv. Jernej. Kratek odsek zelene poti ob Rudniku je dostopen s kopnega vhoda.

Prva zelena pot poteka od Stojb ob kanalu Dragonja do morja in ob kanalu Giassi mimo muzeja, kjer se konča. Dostopna je z avtomobili in avtobusi pri Stojbah ter z ladjo, saj je povezana s pristanom ob kanalu Giassi. Pri vhodu je predviden info center z vodiči in izposojevalnico koles, saj je pot hkrati tudi kolesarska steza. Pot je speljana tako, da turistu ob najmanjšem vložnem trudu in času predstavi vse glavne značilnosti Krajinskega parka od rastlinstva in živalstva do tradicionalne solinarske proizvodnje pri muzeju.

Druga zelena pot vodi od kompleksa obrata Droge pri Sv. Jerneju do obrata Droge v solinah - Leri, kjer predvidevamo tudi postavitev naravovarstvenega središča. Pot vodi obiskovalca skozi sodobni sistem pridobivanja soli. Dostopna je z avtom pri Sv. Jerneju in z ladjo pri potniškem pristanu ob Drogi.

Kratek odsek zelene poti je še pri zapuščenem rudniku, kjer se ponuja lep razgled na Lero in naravni rezervat Rudnik. Pot je dostopna z avtomobili, ob njej je predvidena ureditev manjšega parkirišča, obiskovalce pa naj bi z značilnostmi Krajinskega parka seznanjala informacijska tabla.

Rumene poti so tiste, kjer si že želimo deloma omejiti število obiskovalcev, posameznikov in skupin (Sl. 3). So težje dostopne, predvsem zahtevajo več pešačenja, vložnega truda in časa, s čemer lahko že uspešno omejimo število obiskovalcev. Namenjene so širši in strokovni javnosti, ki jo bolj zanimajo sam

Krajinski park, rastlinstvo, živalstvo, opazovanje ptic in solinarska kultura.

Rumene poti so povezane v enotno omrežje, ki prepleta celoten Krajinski park. Izognejo se najbolj ranljivim območjem - obstoječim in predlaganim naravnim rezervatom ter notranjim predelom Lere, kjer potekajo tehnološki solinarski procesi. Med seboj povezujejo vse morske in kopenske vstopne točke, naravovarstveno središče, solinarski muzej in vse opazovalnice, poleg tega pa se navezujejo na sistem zelenih poti in jih med seboj tudi povezujejo.

Vse načrtovane rumene poti potekajo po obstoječih nasipih in preko obstoječih mostov. Večinoma so v dobrem stanju in normalno prehodne, le na nekaterih predelih bodo potrebne manjše rekonstrukcije.

Obiskovalce bodo poleg usposobljenih vodičev po rumenih poteh usmerjali kašipoti, zemljevidi in opozorila, ki jih bo potrebno namestiti na vseh križiščih. Na nekaterih križiščih se stikata sistema rumenih in rdečih poti in tu bo potrebno s fizičnimi ovirami (premični mostovi, slabo prehodni nasipi, prepreke iz trstičja, ograje) in opozorili npr. "neprehodna pot", "obvezna smer" preprečiti vstop obiskovalcev v rdeči sistem.

Rdeče poti so tiste, kjer si želimo omejiti obisk na najmanjšo možno raven (Sl. 3). Namenjene so predvsem strokovni javnosti - znanstveno raziskovalnemu delu in opazovanju ornitologov. Zato so večinoma težko dostopne in slabo prehodne. Kjer so te poti lahko dostopne, predvidevamo otežitev dostopa z različnimi omejitvenimi prostorskimi elementi (premični mostovi, stene iz trstičja, nasipi, voda).

Rdeče poti potekajo po robovih in znotraj posebej zaščitene območja Krajinskega parka, naravnih rezervatov. Zaradi izredne ranljivosti naj bi jih obiskovali le strokovnjaki, ki poznajo režim Krajinskega parka, razumejo naravna dogajanja ter se temu primerno obnašajo in ne motijo naravnih procesov, pa še ti zgolj v določenih obdobjih leta.

Slika 2 prikazuje prehodnost obstoječih poti. Za ureditev sistema omrežij treh poti bodo potrebni le minimalni posegi. Sistem zelenih poti je urejen na poteh, ki so v najboljšem stanju. Sistem rumenih poti bo potrebno delno obnoviti za lažjo prehodnost. Sistema rdečih poti naj ne bi obnavljali, saj mora ostati težko prehodno; ponekod naj bi njegovo dostopnost in prehodnost celo zmanjšali.

Naravovarstveno središče. V Krajinskem parku Sečoveljske soline naj bi poleg obstoječega solinarskega muzeja uredili tudi naravovarstveno, ornitološko središče, v katerem bi lahko namestili tudi upravitelja Krajinskega parka Sečoveljske soline. Na območju solin obstajata kar dve primerni lokaciji za središče, obe s svojimi prednostmi in pomanjkljivostmi (Sl. 3).

Prva primerna lokacija se nahaja v sklopu obrata Droge v Leri. Naravovarstveno središče bi tu stalo v samem osrčju Krajinskega parka, hkrati pa bi se

vkjučilo v obstoječi sistem grajene strukture v solinah, tako da s svojo pojavnostjo ne bi dodatno motilo krajinskega vzorca in drugih dejavnikov. Središče bi bilo dostopno tako po obstoječi cesti iz Sv. Jerneja (servisni in intervencijski dostop) kot po morju (dostop za obiskovalce), saj se nahaja ob načrtovanem potniškem pristanu v stari strugi reke Dragonje.

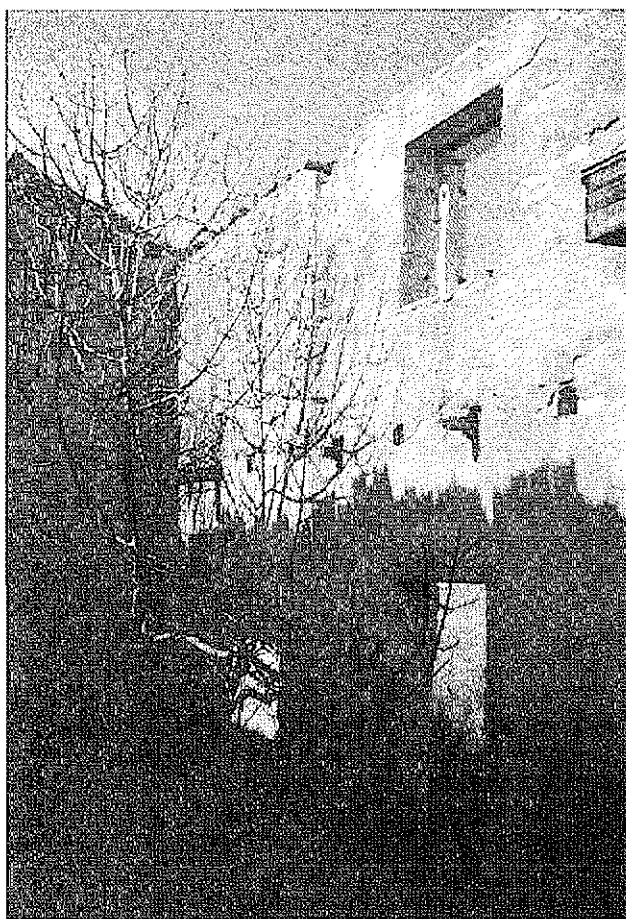
Druga možna lokacija naravovarstvenega središča je pri zapuščenem rudniku, v sklopu naravnega rezervata Ob Rudniku. Glavne prednosti so mirna lokacija ob zaščitenem območju rudnika, primerni zapuščeni objekti in dostopnost z glavne ceste. Poleg tega bi ureditev središča v zapuščenih stavbah tem dalo novo funkcijo in s tem prispevalo k primerni ureditvi zanemarjene okolice. Glavne pomanjkljivosti so zlasti obrobna lega, slabe peš povezave z drugimi deli Krajinskega parka in nobene možnosti ureditve dostopa po morju.

Za biološko, ornitološko središče smo predvideli dve možni lokaciji. Glede na primerjalne prednosti in pomanjkljivosti obeh predlagamo ureditev naravovarstvenega središča v osrčju Krajinskega parka, ob obratu Droge. Zavedamo se, da bo odločitev odvisna predvsem od dogovorov z današnjimi uporabniki ali bodočimi upravitelji Krajinskega parka, kljub temu pa svetujemo upoštevanje posameznih prednosti obeh lokacij, saj bo izbira pomembno vplivala na nadaljnji trajnostno uravnoteženi razvoj Krajinskega parka Sečoveljske soline.

Solinarski muzej. Obstoječi etnološki muzej solinarstva je danes najprivlačnejša in najbolj obiskana turistična točka Krajinskega parka. Zaradi neprimerne dostopa z motornimi vozili, avtomobili in celo avtobusi, prav v središče opuščene solin Fontanigge, ob večji obiskovanosti celo moti in ogroža druge naravne potencialne Krajinskega parka. Zaradi obstoječih negativnih vplivov na naravne potencialne Krajinskega parka in ob polnem zavedanju pomena solinarskega muzeja predlagamo dve usmeritvi.

Sam solinarski muzej naj bi se vsekakor ohranil, saj pomeni pomembno pričevanje preteklosti in ohranjanje strateškega znanja. Tudi ureditev manjšega dela solin v obliki nekdanje kulturne krajine ima poleg povsem zgodovinskega in etnološkega pomena ter ohranjanja kulturne dediščine vlogo zanimive primerjave med nekdanjo kulturno krajino in današnjo stopnjo renaturacije opuščene solin. Vendar kljub temu priporočamo, da se solinarski muzej ne bi bistveno širil. Druga usmeritev ponovno poudarja pomen spremembe prometnega režima v Krajinskem parku, s katerim bi lahko bistveno zmanjšali negativne vplive velikega števila obiskovalcev. Motorni promet obiskovalcev v rezervatu je potrebno popolnoma omejiti, urediti dostop z morja in v primeru pretirane frekventnosti obiskovalcev morda celo omejiti dostopnost.

Ornitološke opazovalnice. V Krajinskem parku predvidevamo ureditev več ornitoloških opazovalnic, saj park obsega veliko območje (Sl. 3). Vse so nameščene

Sl. 4: Lupina solinarske hiše kot osnova za ornitološko opazovalnico. (Foto: M. Plazar)

Fig. 4: Carcass of a salt-pan house as a basis for ornithological observatory. (Photo: M. Plazar)

tako, da so dostopne s sistema zelenih poti ali s sistema rumenih poti. Omogočajo opazovanje vseh območij obstoječih in predlaganih naravnih rezervatov. Vse opazovalnice se nahajajo v Fontaniggah, le ena je predvidena v starem rudniku. Ornitološke opazovalnice so namenjene predvsem opazovanju ptic. Zasnovane so tako, da omogočajo čim večji pregled nad okoliškim prostorom, hkrati pa je opazovalec skrit in ne moti ptic v njihovem naravnem okolju. Predvidene so v preurejenih lupinah opuščenih solinarskih hiš ali prikrite za kamuflažnimi pasovi trstičja (Sl. 4, 5).

Druga infrastruktura. Druga potrebna prostorska infrastruktura v solinah so informativne table, opozorilne table, kažipoti in klopi na počivališčih. Prostor solin je izrazito ravninski, amorfen in nepregleden, zato se obiskovalec, ki solin ne pozna, zelo težko orientira. Kažipoti in informativne table so zaradi tega nujno potrebni. Kažipoti obiskovalca usmerjajo k zelenemu cilju, hkrati pa ga opozarjajo na kategorijo poti, na kateri se nahaja, in na temu primerno obnašanje. Infor-

mativne table obiskovalcu podajajo informacije o prostoru, ki ga prečka, o naravnih in kulturnih znamenitostih, ter ga nenehno opozarjajo na krhkost celotnega sistema.

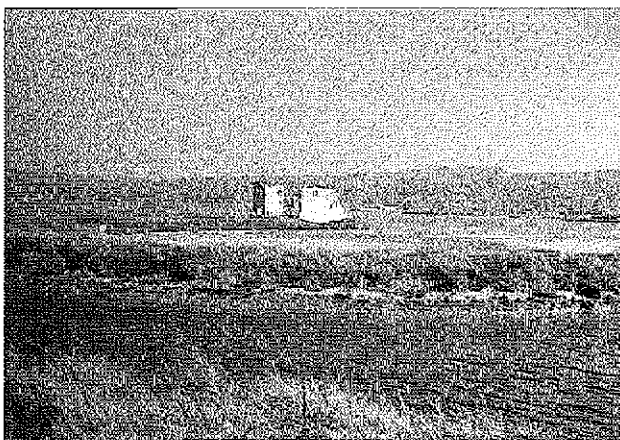
Ker so posamezne znamenitosti precej oddaljene od vhodnih točk in niso dostopne z avtomobili, so ob zelenih poteh urejena počivališča s klopmi. Ker na rumenih in rdečih poteh ne želimo prevelikega obiska, tu ne predvidevamo ureditev počivališč, saj bi lahko pomenila celo dodatno obremenitev prostora.

Omejitvena infrastruktura

Omejitveni elementi so potrebni tam, kjer želimo preprečiti dostopnost motornih vozil, kolesarjev ali pešcev.

Prvi omejitveni elementi so namenjeni omejevanju dostopa motornih vozil in so predvideni že ob vseh vhodih. Tu predlagamo ureditev ramp, ki bi lahko pod učinkovitim nadzorom upravitelja Krajinskega parka uspešno preprečevale motorni dostop v Krajinski park. Tudi v samem parku bo verjetno potrebno omejiti prehodnost poti zaradi možnih zlorab. Tu predvidevamo namestitev kamnitih skulptur na strateških točkah; seveda ne kakršnihkoli, temveč ureditve umetniške vrednosti, alternativno forma vivo, ki bo pomenila dodatno vrednost prostora in s svojim pomenom preprečevala odstranitev ovir.

Omejitve dostopnosti pešcev in kolesarjev v notranjosti Krajinskega parka predvidevamo zlasti na vseh rdečih poteh, ki so namenjene le obiskom ožjega kroga strokovnjakov in s posebnimi določili. Predlagani omejitveni elementi so tudi tu kamnite skulpture, trstičje, kombinirano z začasnimi ograjami, voda, nasipi in premični leseni mostovi, ki so nekoč uravnavali pretok plovil, danes pa omogočajo nadzor nad pretokom obiskovalcev.

Sl. 5: Predvidena ornitološka opazovalnica. (Foto: M. Plazar)

Fig. 5: One of the proposed ornithological observatories. (Photo: M. Plazar)

Oblika in struktura novih prostorskih posegov

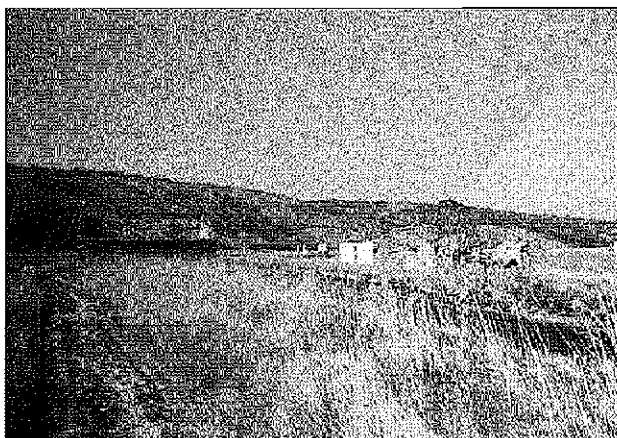
Vse posege, ki bodo omogočali prihod obiskovalcev v preoblikovano kulturno krajino, je potrebno obravnavati z vidika prehoda kulturne krajine v naravno ter vidika varovanja strateških potencialov.

Izhajati moramo iz načela, da so vse strukture, ki jih v naravni krajini uporabljajo ljudje, v primerjavi z njeno dinamiko lečasne vsebine. Z vsebinami, ki sočasne, pa ne smemo trajno onemogočiti razvoja naravnih potencialov naravnega okolja, če želimo ravnati trajno uravnoteženo. To ne pomeni le ustvarjanja struktur, ki so v sozvočju z okoljem v obdobju delovanja. Pogoj je tudi, da v celotnem procesu od nastanka do razpada čim manj uničujejo naravne vire in potenciale, krogotoke, ritme in cikle v naravi.

Pri postavitvi opazovalnic in središč, ki predstavljajo volumensko glavnino posegov v soline, imamo tako dve možnosti. Prva je masivna gradnja iz naravnih materialov, kamnja in lesa. Tovrstna gradnja res ni začasna, vendar po prenehanju delovanja proces propadanja grajene strukture lahko še poveča pestrost naravnega okolja, kot se to že dogaja ob propadanju solinarskih hiš. Druga možnost je postavitvev skeletnih, prilagodljivih, sestavljivih konstrukcij, ki minimalno posegajo v obstoječo naravno krajino, po prenehanju delovanja pa jih je mogoče preprosto odstraniti. Tudi če jih ne odstranimo, zaradi naravnih materialov počasi ostarijo in povečajo pestrost okolja.

Na odločitev med obema možnostma vplivata analiza kulturno-krajinskega tipa in presoja funkcionalnosti obeh struktur. Masivna gradnja v kamnu bi pomenila podvajanje obstoječe strukture, ki razpada, in bi bila potemtakem popolnoma nesmiselna, saj bi bilo namesto nje racionalneje obnoviti obstoječe hiše, s čimer se znova približamo pojavljanju muzeja. Podvajanje strukture ali obnova obstoječih hiš bi negativno vplivala na sedanjo podobo kulturne krajine. Druga možnost je tako dosti bolj smiselna, na vseh ravneh. Izberemo si nekaj lupin solinarskih hiš na primernih lokacijah in vanje postavimočasne lesene strukture. Lupin ne obnovimo, temveč le zaščitimo, da ne ogrožajo varnosti obiskovalcev. Lesene strukture v lupinah so samostojne in popolnoma ločene od kamnitih ruševin. Hkrati so zaščitene pred vetrom in vizualno prikrite, tako da se sama podoba kulturne krajine nič ne spremeni. V procesu renaturacije, gledano konceptualno, bo znova obstajalo več možnosti. Morda bodo strukture razstavljene in odpeljane se pred dokončno preobrazbo solinarskih hiš in s tem se današnji proces ne bo spremenil. Morda bodo ostale zapuščene tako solinarske lupine kot strukture v njih, ki se bodo skupaj preobrazale v razvaline, kar prav tako ne bo vplivalo na današnje procese.

Zaradi naštetih razlogov predlagamo ureditev opazovalnic v lupinah opuščenih solinarskih hiš (Sl. 3).

Sl. 6: Pot na nasipu vodi do solinarske hiše. (Foto: M. Plazar)

Fig. 6: One of the embankment paths leading to a salt-pan house. (Photo: M. Plazar)

Vzdrževalni prostorski posegi

Poleg prostorskih ureditvenih in omejitvenih predvidevamo tudi nekatere vzdrževalne prostorske posege v Krajinski park. Namen vzdrževanja nekaterih nasipov (Sl. 6) in kanalov je ohranjanje strateške vrednosti solin in osnovnega vodnega režima v smislu trajnostno uravnoteženega razvoja. Gre za potreben kompromis med spreminjanjem kulturne krajine v naravno in ohranjanjem strateške vrednosti Krajinskega parka.

Potrebno bo vzdrževati glavne kanale, ki omogočajo delovanje celotnih solin. To so mejni ali obkrožajoči kanali, ki preprečujejo dovajanje deževnice in drugih kopnih voda na solno zemljišče, plovni kanali, ki omogočajo plovbo in odvajanje deževnice, in dovodni, ki služijo dovajanju solnice. Dovodnih, odvodnih in razdelilnih kanalov v samih solnih fondih (notranjih) ni potrebno vzdrževati, ker jih bo ob morebitni vzpostavitvi delovanja solin možno hitro obnoviti v sklopu z delilnimi nasipi, zapornicami, črpalkami, mostovi in drugo infrastrukturo.

Potrebno bo vzdrževati tudi stanje glavnih nasipov. To so nasipi, ki ločijo soline od morja, nasipi ob rekah in nasipi, ki ločijo dovodne kanale od solnih fondov. Delilnih nasipov v samih solnih fondih ni potrebno vzdrževati.

RAZPRAVA IN ZAKLJUČKI

V Krajinskem parku Sečoveljske soline smo predvideli nekatere ureditvene in vzdrževalne prostorske posege, ki omogočajo njegov bolj trajnostno uravnotežen prostorski razvoj (Sl. 3).

Pri presoji o prostorskih ureditvah smo izhajali iz opredelitve krajine: v Leri kot kulturne krajine in v zapuščenih solinah kot kulturne krajine, ki postopoma

prehaja v naravno. Upoštevali smo načela trajnostno uravnoteženega razvoja krajine in pretehtali širše regionalne vidike, zlasti potrebo po razbremenitvi obalnega pasu in strateško vlogo solin. Za vse posege v krajino je nujna analiza kulturno - krajinskega tipa. Upoštevali smo tudi druge določitvene in omejitvene dejavnike, kot so pomen Sečoveljskih solin kot največjega slovenskega obalnega mokrišča, izjemne naravne ekološke in biološke danosti in izjemno bogata ornitofavna, zaradi katere je bil Krajinski park razglašen za ramsarsko lokaliteto. Kot pomemben omejitveni dejavnik smo upoštevali ohranjanje izjemne etnološke in tehnološke dediščine ter strateškega znanja. Pomembni dejavniki so tudi možnosti trajnostno uravnoteženega gospodarjenja s Krajinskim parkom Sečoveljske soline (solinarstvo, alternativni turizem, marinkultura) ter ohranjanje in razvoj okoljskih potencialov. Pri predlogih prostorskih ureditev smo upoštevali zahteve mednarodnih določil in zakonodaje, slovensko zakonodajo o varstvu okolja in izhodišča MZVNKD Piran.

Konkretna izhodišča prostorskih posegov v Krajinski park so predvidene dejavnosti, ki bodo prispevale k trajnostno uravnoteženemu razvoju parka: nadzorovani naravovarstveni turizem, solinarstvo, marinkultura.

Potrebne prostorske posege smo opredelili kot vzdrževalne in ureditvene. Najpomembnejši ureditveni posegi se nanašajo na ureditev prometa: dostopov v Krajinski park in omrežja poti. Predlagali smo skoraj popolno izločitev motornega prometa iz območja Krajinskega parka (dovoljeno za servisna in intervencijska vozila) ter ureditev sistema peš in kolesarskih poti. Prednostne dostopne točke v Krajinski park naj bi postale morske, zato smo zasnovali ureditev dveh potniških pristanov: ob kanalu Giassi in v stari strugi reke Dragonje, ob obratu Droge; oba sta opremljena z informacijskimi tablami in izposojevalnicami koles, s pomočjo katerih bi radi motivirali obiskovalce k bolj trajnostnim oblikam premičnosti (ladja - kolo). Kopni vhodi so trije: pri Stojbah, Sv. Jerneju in ob Rudniku. Vsi trije imajo manjša urejena parkirišča za osebna vozila in informacijske točke, pri Stojbah in Sv. Jerneju pa sta še izposojevalnici koles.

Omrežje peš in kolesarskih poti je speljano na osnovi obstoječih poti, ki potekajo po nasipih. Razdeljeno je v tri sisteme: zelenega, ki je dostopno najširšemu krogu obiskovalcev, rumenega, kjer si želimo število obiskovalcev omejiti, in rdečega, ki naj širši javnosti ne bi bilo dostopno. Trojna zasnova aktivno omogoča nadzor dostopnosti in frekventnosti obiskovalcev.

Članek predvideva ohranitev solinarskega muzeja, ne pa tudi njegove pretirane širitve, ter obravnava dve možni lokaciji za naravovarstveno in upraviteljsko središče: v kompleksu obrata Droge ter v zapuščenih stavbah ob Rudniku. Zaradi primerjalnih prednosti kot ustrežnejšo možnost predlagamo ureditev središča v okviru obstoječega kompleksa Droge, ob stari strugi reke Dragonje in ob načrtovanem potniškem pristanu. Muzej in središče sta dostopna s sistema zelenih in rumenih poti.

Na območju zapuščenih solin naj bi v lupinah opučenih solinarskih hiš uredili tudi več ornitoloških opazovalnic, ki so vse dostopne z zelenih ali rumenih poti.

Druga potrebna prostorska infrastruktura so informativne in opozorilne table, kazipoti in klopi na počivališčih. Omejitveni elementi, kot so rampe, kamnite skulpture, pasovi trstičja, začasne ograde in premični mostovi, so potrebni povsod tam, kjer želimo preprečiti dostop pešcev, kolesarjev in predvsem motornih vozil.

Poleg ureditvenih prostorskih posegov so za trajnostno uravnotežen prostorski razvoj nujni tudi nekateri vzdrževalni posegi, zlasti vzdrževanje določenih kanalov in nasipov z namenom ohranjanja in nadziranja vodnega režima v Krajinskem parku.

Kljub povsem konkretnim prostorskim rešitvam in predlogom poudarjamo, da je članek zgolj prvi korak na poti dogovarjanja o bodočih prostorskih posegih. Pravo tezo lahko dobi šele kot integralni del celostnega načrta upravljanja s Krajinskim parkom Sečoveljske soline, saj se le tako lahko izogne sprožanju novih konfliktnih situacij zaradi različnosti interesov rabe prostora v Sečoveljskih solinah.

SPATIAL INTERVENTIONS AT SEČOVLJE SALT-PANS LANDSCAPE PARK

Manca PLAZAR MLAKAR

Science and Research Centre of the Republic of Slovenia Koper, SI-6000 Koper, Garibaldijeva 18

E-mail: manca.plazar@zrs-kp.si

Andrej MLAKAR

Studio Mediterana, SI-6310 Izola, Pittonijeva 9

E-mail: studio.mediterana@amis.net

SUMMARY

The aim of the article is to propose certain spatial restoration interventions in Sečovlje salt-pans Landscape Park in order to secure its truly sustainable physical development. The interventions are to enable a further development of the Park in its entire complexity by considering the existing physical processes and the following three major aspects: preservation of the strategic role of the salt-pans, development of the Park's cultural heritage, and protection of its biodiversity and other natural potentials.

The three aspects do not exclude each other; the proposed spatial interventions are in utter compliance with all three development aspects. The article defines the spatial interventions on the basis of the principles of sustainable development, on the analysis of the Park being included into the region's system, on the judgement of the Park's strategic significance, on the cultural landscape's definition, and on the analysis of the cultural – landscape type of the Sečovlje salt-pans. The latter includes a judgement of the natural and anthropogenous factors that form the landscape pattern, the spatial and temporal dynamics of transformation, and the analysis of the present land-use. The article also deals with other limiting and stipulational factors for the spatial interventions. The inceptions for these interventions present the strategic orientations stipulated on the basis of the carried out analyses. In the Lera salt-pans, the present salt-making patterns should be preserved. The Fontanigge and the Old salt-pans are to be preserved as a freshly naturalised cultural landscape. The Museum of Salt-making is also to be preserved, although without any greater expansions. The article favours further natural spatial processes, maintenance of the currently functioning part of the pans and their major structural elements, and certain limitations in the introduction of unnecessary new spatial structures, which should be a sufficient basis for the preservation of the strategic significance of the salt-pans as well as for the preservation of biodiversity and other natural potentials.

The article proposes certain spatial interventions as to the arrangement and maintenance of the Park. Car traffic within the Park should be limited to the absolute minimum; an emphasis should be on walking and cycling. Arrangement of sea and land entrances to the Park is also proposed, where the logic of the cultural – landscape type is taken into consideration by dividing this network into the following three systems: green, yellow and red (differing from each other in view of their access and the expected visiting frequency). Two potential localities for the nature conservation centre are also proposed, as well as a number of ornithological observatories in the transformed carcasses of the salt-pan houses and behind the belts of reed. The article also proposes some other structures, particularly in terms of information and certain limitations, i.e. spatial maintenance interventions, maintenance of certain embankments and channels for the purpose of preserving the strategic value of the Park.

In spite of the utterly concrete spatial solutions and proposals, the article is merely groundwork for further arrangements regarding the future spatial interventions. It can therefore obtain a true value only as part of an integral management-plan for the Park, agreed with a consensus between the future users of the area.

Key words: Landscape Park, Sečovlje salt-pans, landscape arrangement

LITERATURA

Beltram, G. (1996): The Conservation and Management of Wetlands in Slovenia in the Context of European Policy Related to Wetlands. Doktorska disertacija. Bruselj.

Ferluga, D. (1991): Stranski proizvodi solin. V: Muzej solinarstva. Pomorski muzej Sergeja Mašere Piran, 109-110.

Gabrijelčič, P. (1985): Urejanje in varstvo kulturne krajine. Magistrska naloga. FAGG, Šola za arhitekturo, Ljubljana.

Gabrijelčič, P., M. Šasek Divjak, A. Prinčič, A. Fikfak, A. Zavodnik & A. Sodnik (1993): Koncept prostorske ureditve obalnega območja. Priporočila za usmerjanje prostorskega razvoja in urejanje prostora obalnega območja. FAGG, Šola za arhitekturo, Ljubljana.

- Kaligarič, M. (1985):** Botanični sprehod po Sečoveljskih solinah. *Proteus*, 48(3), 102-106.
- Koželj, J., T. Glažar, U. Komac, A. Mlakar & M. Plazar Mlakar (1996):** Problemi in vizije slovenske obale z zaledjem. Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Koželj, J., T. Glažar, U. Komac, A. Mlakar & M. Plazar Mlakar (1998):** Presledki obale (rokopisno). Študija. Fakulteta za arhitekturo, Ljubljana.
- Lipej, L., T. Makovec & I. Škornik (1997):** Možnosti sonaravnega gospodarjenja s Sečoveljskimi solinami. Ornitološko društvo Ixobrychus, Koper.
- Lovrenčak, F. (1990):** Pedogeografske in vegetacijsko-geografske razmere v Koprskem primorju. V: Zbornik 15. zborovanja Slovenskih geografov, Portorož, 53-60.
- Melik, A. (1963):** Slovensko Primorje. Slovenska Matica, Ljubljana.
- Ogorelec, B. (1985):** Sečoveljske soline v očeh geologa. *Proteus*, 48(3), 93-98.
- Ogrin, D. (1995):** Podnebje Slovenske Istre. Knjižnica Annales, Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Koper, 381 str.
- Orožen-Adamič, M. (1990):** Podvodni relief Tržaškega zaliva in varovanje naravne dediščine. V: Zbornik 15. zborovanja Slovenskih geografov, Portorož, 21-28.
- Pahor, M. & T. Poberaj (1963):** Stare piranske soline. Zbirka Spomeniški vodniki, zvezek 4. Mladinska knjiga, Ljubljana, 175 str.
- Puhar, P. (1991):** Pridobivanje soli v Sečoveljskih solinah danes. V: Muzej solinarstva. Pomorski muzej Sergeja Mašere Piran, 106-108.
- Ramovš, A. (1987):** Geologija. 3. dopolnjena izdaja. Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo, Ljubljana.
- Sodnik, A. (1993):** Oblikovanje kriterijev za urejanje izvenmestnega prostora občine Piran. V: Koncept prostorske ureditve obalnega območja. Priporočila za usmerjanje prostorskega razvoja in urejanje prostora obalnega območja. FAGG, Šola za arhitekturo, Ljubljana, 25-93.
- Šiškovič, R. (1992):** Koprski zaliv. V: Koper. Skupščina občine Koper, Izvršni svet.
- Us, H. (1958):** Geologija in mineralogija. Državna založba Slovenije, Ljubljana, 250 str.
- Žagar, Z. (1991):** Solinarstvo na severovzhodni obali jadranskega morja. V: Muzej solinarstva, Pomorski muzej Sergeja Mašere Piran, 24-40.